

חטא המגירות

התורה מזהירה מפני עשיית פסל ותמונה: "כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש". הציווי הזה, שעניינו שלילת ההגשמה, גורר בעקבותיו רשימה שלמה של צורות וסמלים שאין לעשות בהם שימוש: "תבנית זכר או נקבה" "תבנית כל בהמה אשר בארץ" "תבנית כל ציפור כנף אשר תעוף בשמים" "תבנית כל רומש באדמה" "תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ" (ד, טו-יח). הפירוט הזה תמוה. ראשית, ולמרות שמדרש ההלכה למד מכאן את רצון התורה לא להותיר פתח לעקיפת הכלל (מכילתא דר"י יתרו, מסכתא דבחדש, ו) מפני שהרשימה הזו מצמצמת בסופו של דבר את מרחב האפשרויות האינסופי שמצוי בעקרון הכללי. תמיהה זו ניתנת לתירוץ שמא מדובר בדוגמאות קונקרטיים המוכרות מן התקופה ומן הנטייה האנושית מעין 'דיבר הכתוב בהווה'. כך אמנם נראה מן התיאור ביחזקאל "ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גילולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב סביב" (ח, י).

אך עדיין לא ברור מדוע יש לפרט שציפור עפה בשמים ודג שט מתחת למים או שבהמה חיה על פני הארץ. אפשרות אחת היא לומר שבאמת אין מדובר בפרטים שונים של כלל ועקרון אלא בתיאור אפשרי של תמונה שלמה של הבריות כולן. כל דבר במקומו, בשמים או בארץ, והוא מצוי בתנועה: איש ואישה, בהמה, עופות ודגים. תמונת העולם והבריאה. התורה מציינת שאין לשקוע בסגידה לטבע כמכלול, ואין להחליפם בהשגחה עליונה ובורא עולם כהסבר לעולם ולמציאות.

בהמשך לפירוש זה מצוי במדרש כיוון דומה. המדרש קושר בין ההתמקדות של עם ישראל ב"אדם" ב"גוי" או בבהמה עוף חיה ורמש לבין התוכחות שהקב"ה מוכיח את ישראל. בעוד שהקב"ה העמיד כעדים לקיומו את הטבע, עם ישראל חטא, התמקד באותם עדים ממש, והפך אותם למושא אמונתו.

העיד בהם את ההרים שנ' (מיכה ו ב) שמעו הרים את ריב ה'

קלקלו בהרים ובגבעות כמו שנ' (הוש' ד יג) על ראשי ההרים יזבחו ...

העיד בהן את הגוים שנ' (יר' ו יח) לכן שמעו הגוים

קלקלו בגוים כמו שנ' (תה' קו לה) ויתערבו בגוים

העיד בהן את הבהמה שנ' (ישע' א ג) ידע שור קנהו

קלקלו בבהמה כמה שנ' (תה' קו כ) וימירו את כבודם בתבנית שור

... קלקלו בבהמה ובחיה ובעופות כמו שנ' (יחז' ח י) ואבא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ

וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב (מדרש תנאים לדברים לב, א)

מן המדרש ניתן ללמוד שהקלקול שקלקלו ישראל בהמירם את אמונתם קשור בנטייה האנושית להחליף מסומל בסמל. הבהמה, הדגים והחיות כולם בעלי תכונות ייחודיות. אלה הופכות אותם לבעלי יכולת להעיד על מציאות ה' אך בה בעת עשויים להיות מקור להשראה בפני עצמם. ניתן ללמוד צניעות מחתול וחריצות מנמלה ובמקום לראות בהם ייצוגים של מידות עילאיות הטבועות בבריאה מכח שטבע בה הבורא, לראות בהם את המקור למידות אלה. קיים חשש של קיבוע התכונות והמידות של בעלי החיים לתוך תבנית ומסגרת. ההתקבעות על האייקון תוך שכחת המשמעות שמעבר לו. הקישור של מידות וערכים ליצורים ומצבים בבריאה, במקום לבורא עצמו, מצמצם את משמעותם של ערכים אלו, תוך שהוא מאדיר, שלא בצדק, את היצור או המצב שבו נתלה הדבר.

הסכנה הגדולה בהפניית המבט לפרטים על תכונותיהם מצויה בהכנסת תכונות מסוימות לקונטקסט מסוים. זוהי הבעיה שביצירת מגירות שונות לתכונות ולמידות משתנות. ההבנה שישנה אחדות אחת הכוללת את כל המידות כולן מחייבת אותנו למשול במידות השונות בנפשנו כבתזמורת שלה כלים מרובים בעלי איכויות ושימושים

בס"ד, אתר בית מורשה, ואתחנן תשע"ד, מיכל טיקוצ'ינסקי

משתנים. במקום למיין את מידותינו לרעות ולטובות, לנמוכות ולגבוהות, נכון לבחון את האופן שבו הן משלימות זו את זו בהינתן מרועה אחד.